

Juhász Judit

**A MÉLTÓ EMBERI ÉLET ESÉLYE
UNIVERZÁLIS ÉS EGYÉNI LEHETŐSÉGEK BIZTOSÍTÁSA A SZEGÉNYSÉG
MEGSZÜNTETÉSÉÉRT**

Doktori értekezés tézisei

Szeged, 2020

Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar
Közgazdaságtani Doktori Iskola

A MÉLTÓ EMBERI ÉLET ESÉLYE
UNIVERZÁLIS ÉS EGYÉNI LEHETŐSÉGEK BIZTOSÍTÁSA A SZEGÉNYSÉG
MEGSZÜNTETÉSÉÉRT

Doktori értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Málóvics György egyetemi docens;

Dr. Bajmócy Zoltán egyetemi docens

SZTE Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont

Szeged, 2020

Tartalomjegyzék

1. Az értekezés témaköre és a kutatás kérdései	1
2. A kutatás szemlélete és az értekezés felépítése	2
3. Elméleti alapok	5
4. A kutatás módszertana	6
5. Az értekezés eredményei	9
6. A téziszűzetben felhasznált irodalom	19
7. Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk	20

1. Az értekezés témaköre és a kutatás kérdései

Doktori disszertációm a szegénység-enyhítés lehetőségeit, útjait vizsgálja. Az elmúlt évtizedekben, különösen a Milleniumi Fejlesztési Célok megfogalmazását követően globális léptékben jelentős előrelépés mutatkozott az emberi élet számos területén, többek között az extrém szegénység vagy az alultápláltság tekintetében. A hivatalos statisztikai adatok akár optimizmusra is okot adhatnak, ám azt is szükséges kiemelni, hogy az elmúlt évtizedekben Magyarországon a szociális biztonsághoz való jog alkotmányos szűkítése, a szegényellenes diskurzusok erősödése tapasztalható (Darvas 2015, Váradi 2015, Ferge 2008). Globálisan és itthon is előrelépéseknek lehetünk tanúi a hivatalos szegénységi adatok alapján, ám a folyamatok összetettek, az egyenlőtlenségek tetemesek (UNDP 2019a), a szegénység jelensége kézzelfogható, és a 21. század egyik legnagyobb globális és lokális kihívását jelenti.

A globális léptékű emberi fejlődésről szóló ENSZ–Jelentés (Human Development Report) kiemeli az univerzalizmus elvének jelentőségét, amely szerint kivétel nélkül minden egyes ember számára elérhetővé kell váljon, hogy az életében rejlő teljes lehetőséget megélhesse, kihasználhassa – most és a jövőben egyaránt (UNDP 2017). A szegénységhez kapcsolódó globális törekvések napjainkban felvállaltan és eltökélten annak teljes megszüntetését tűzik ki célul. Az elsőként 1990-ben megjelenő, globális helyzetet bemutató emberi fejlődésről szóló ENSZ–Jelentés inspirációja és alapja Amartya Sen közgazdaságtani megközelítésére, a képességszemléletre (capability approach) épül (UNDP2019a, UNDP 2017, UNDP 2010, Robeyns 2006). Ebben Sen a szegénységet az elérhető képességek/lehetőségek hiányaként, az emberi fejlődés folyamatát pedig a képességek/lehetőségek bővüléseként határozza meg aszerint, hogy az egyének olyan életet élhessenek, amelyet okkal értékesnek tartanak (Sen 2003/1999). Az egyik legfontosabb – és jórészt megválaszolatlan – kérdés, amely a képességszemlélettel és az emberi fejlődés folyamatával kapcsolatban felmerül, hogy ki és hogyan dönt arról, hogy az egyén milyen lehetőségei bővíthetnek és hogyan; milyen a jó élet az egyén számára, amelyet élhet és értékesnek tarthat (Sen 2003/1999, Alkire 2002, Nussbaum 1993). A szemlélet megalkotója, Amartya Sen megközelítése mellett Martha Nussbaum hozzájárulása is meghatározó a szemlélet fejlődésében. Sen az érintettekre bízta a lehetőségek választását, míg Nussbaum egy általánosan érvényes listát fogalmaz meg a lehetőségek bővítésének referenciájaként.

A képességszemlélet és az emberi fejlődés elmélete kiemelten fókuszál annak a kérdésnek az elméleti megválaszolására, hogy hogyan lenne érdemes a szegények

helyzetét javítani, ám kisebb hangsúlyt kap, hogy az elméleti meglátások miképpen találkoznak a gyakorlati tapasztalatokkal, illetve, hogy a terepi tapasztalatok hogyan gazdagítják a szegénységről kialakított elméleti koncepciókat. Annak érdekében, hogy az univerzalizmus elvét követve, minden egyes ember megélhesse az életében rejlő teljes potenciált, az emberi fejlődésről szóló ENSZ–Jelentés (UNDP 2019a, UNDP 2017) javasolja az egyes elméleti konstrukciók mikroszintű, gyakorlati alkalmazását, felülvizsgálatát. A szegénységnyhító gyakorlati folyamatok során az érintettek életében sokszor megjelenik egy másik, segítő fél is, egy egyén vagy csoport formájában. E szereplők különböző mértékben, de befolyásolhatják azt a folyamatot és irányt, amelyen keresztül az érintettek élete változik, lehetőségeik alakulnak, bővülnek. Ehhez kapcsolódik doktori kutatásom empirikus felmérése és első kutatási alkérdése:

- (1) Egy hazai nagyvárosban a gyakorlati szegénység-nyhító tevékenységet végző segítők milyen gyakorlatot és szemléletet követnek az érintettekkel való interakciók során? Tevékenységük során ki és hogyan dönt arról, hogy az érintett szegénységben élő egyén milyen lehetőségei bővíthetnek és hogyan; milyen a jó élet az egyén számára, amelyet élhet és értékesnek tarthat?

Doktori kutatásom további célja a megismert elmélet és gyakorlat összehangolása, a kiinduló elméletre való visszacsatolás. A második kutatási alkérdés ehhez járul hozzá:

- (2) Ki és hogyan dönt arról, hogy az egyén mely lehetőségei bővíthetnek és hogyan; milyen a jó élet az egyén számára, amelyet élhet és értékesnek tarthat a képességszemlélet és az emberi fejlődés elméleti bázisának, a szegénység szakirodalmának, valamint a gyakorlati tevékenységet végzők tapasztalatainak összevetése alapján?

2. A kutatás szemlélete és az értekezés felépítése

Jelen kutatás globális szemléletben, de lokális vizsgálattal kíván hozzájárulni a szegénység megszüntetéséért végzett kutatómunkához. A lokális szintű cselekvések, törekvések megismerésére kvalitatív, feltáró jellegű kutatási módszert alkalmaztam. A kvalitatív kutatások jellegzetessége a körkörösség, az elmélet és az empiria váltakozása (Sántha 2011). Az elméleti kutatás során létrejönnek kérdésfeltevések és az empirikus kutatás keretrendszere. Az empirikus adatgyűjtés és azok kiértékelése pedig lehetővé teszi a kiinduló elmélet pontosítását, gazdagítását (*1. táblázat*).

1. táblázat A dolgozat fejezetei a kvalitatív kutatási körhöz kapcsolódóan

Kvalitatív kutatási kör fázisai Sántha (2011) alapján	A dolgozat kapcsolódó fejezetei
Gyenge elmélet	1. Bevezetés
Kérdésfeltevés formálása	2. A szegénységről napjainkban
Dedukció	3. A szegénységről való gondolkodás az emberi fejlődés elméletében
Adatgyűjtés tervezése	4. Kvalitatív kutatás a szegénység-enyhítő tevékenységekről egy hazai nagyvárosban
Empíria	
Kreatív adatértékelés, abdukció	
Indukció	
Az elmélet differenciálása vagy pontosítása	5. Empirikus eredmények elemzése és újabb elméleti vonatkozásai
Az elmélet	6. Következtetések: A méltó emberi élet esélye

Forrás: saját szerkesztés

Dolgozatom tartalmi részét az „*A szegénységről napjainkban*” fejezettel indítom. Ebben bemutatom, hogy napjainkban hogyan értelmezzük a szegénységet globális, európai és hazai viszonylatban. Sorra veszem, hogy melyek azok az aktuálisan használatos definíciók és mérőszámok, amelyek a szegénység értelmezésére és az arról való gondolkodásunkra hatással vannak. E mérőszámokra támaszkodva ismertetem a hazai, európai és globális szegénységi helyzet aktuális adatait, valamint a szegénység megszüntetését célzó törekvések legfőbb pontjait szintén globális, európai és hazai viszonylatban. E fejezet funkciója, hogy biztosítja kutatásom kontextusát, körüljárja a jelenlegi szegénységi helyzetet, és a szegénység megszüntetésének realitását. A fejezetet emellett önmagában is értékesnek gondolom, mert magyar nyelvű összefoglalását adja a hivatalos mérőszámoknak és adatoknak, amelyek lehetővé teszik a további tájékozódást. Továbbá e fejezetben körvonalazódnak a szegénység megszüntetésére vonatkozó általános célok, törekvések is. A gazdasági növekedésbe vetett remény és a szegénység multidimenzionális megközelítésének kettőssége rajzolódik ki, amely témakörök a további fejezetek megalapozását jelentik.

„*A szegénységről való gondolkodás az emberi fejlődés elméletében*” című fejezetben tisztázom a képességszemlélet és az emberi fejlődés elmélet kapcsolatát. Körüljáró, hogy a fejlődés kérdése hogyan jelenik meg e megközelítésekben és a

főáramú közgazdasági szemléletben. Bemutatom a képességszemlélet alapfogalmait, információs bázisát, a szemlélet két legfontosabb alakítójának, Amartya Sen és Martha Nussbaum alapállását. E fejezet egyik funkciója, hogy lehetővé tegye a kutatási kérdés teljes megértését, valamint megválaszolja első kutatási alkérdésem.

A „*Kvalitatív kutatás a szegénység-enyhítő tevékenységekről egy hazai nagyvárosban*” című fejezetben bemutatom kvalitatív kutatásom módszertanát, amely egy hazai nagyváros gyakorlati szegénység-enyhítő tevékenységet végző szereplőinek tapasztalataira fókuszál. Ennek vizsgálatára 40 mélyinterjút folytattam le. A fejezetben összegzem a résztvevők körét, az interjúzás folyamatát, módját, az interjúfonál felépítését, a rögzítés és elemzés menetét, valamint az eredmények leíró bemutatását. A segítő tevékenységek módjait, az érintettekkel való kapcsolatfelvétel menetét és a tevékenységek szemléletét. E fejezet – és a teljes kvalitatív kutatás – egyik funkciója, hogy hozzájárulva a nemzetközi törekvések szellemiségéhez, a szegénység megszüntetését és ahhoz kapcsolódó elméleteket kézzelfoghatóvá tegyen gyakorlati, lokális szinten. További jelentősége, hogy módszertanilag részletesen bemutat egy kvalitatív mélyinterjúzás folyamatot, amely talán más kvalitatív kutatóknak is érdekes lehet. Ezeken felül a kutatás tartalmi részét gazdagítja és megválaszolja a második kutatási alkérdést.

Az „*Empirikus eredmények elemzése és újabb elméleti vonatkozásai*” fejezetben az empirikus eredmények azon részét mutatom be, amelyek értelmezéséhez az eddig ismert elméleti alapok kiegészítésére, gazdagítására volt szükség. Az elemzésben sorra veszem a képessé tétel célját a szegénység pszichológiai szemszögein és az oktatás szerepén keresztül, az interakciók során felmerülő folyamatokat az autonómia és a hatalmi viszonyok jelentőségén keresztül, valamint a szabad választás lehetőségét és korlátait a paternalizmus, az ösztönzés és a felemelés témakörein keresztül. A fejezet egyik funkciója, hogy elmélyíti és finomítja a helyi segítői folyamatokról megismert tudást az interjúk újabb rétegeinek felfejtésével. További jelentősége, hogy az interjúk tartalmának kifejtésével és az újabb szegénységhez kapcsolódó elméleti témakörök bevonásával visszacsatol a képességszemlélet és az emberi fejlődés elméletére, a bevezetett koncepciók segítségével részletezi, kézzel foghatóbbá teszi azok szegénységkezeléssel kapcsolatos elméleti mondanivalóját, egyben lehetővé teszi a kutatás harmadik kutatási alkérdésének megválaszolását.

A „*Következtetések: A méltó emberi élet esélye*” című fejezetben megválaszolom kutatásom második alkérdését, összefoglalom kutatásom téziseit és következtetéseit. A

„Bevezetés” fejezet és a dolgozat „Záró gondolatok” fejezete pedig módszertani keretbe foglalja a doktori kutatásom.

3. Elméleti alapok

A disszertáció a szegénység értelmezése kapcsán nagymértékben támaszkodik az emberi fejlődés elméletére és a képességszemléletre. Az elmúlt évtizedekben a fejlődésről szóló diskurzusban egy fokozatos váltás történt – történik –, amely arról szól, hogy az előrehaladást és fejlődést nem az anyagi bőség és növekedés jelenti, hanem az emberi jóllét, szabadság és az életminőség elősegítése (UNDP 2019a, UNDP 2017). Ezek alapján a gazdasági növekedés és jövedelemnövekedés immáron nem céljai, hanem fontos eszközei lehetnek a fejlődésnek. Önmagában a növekedést ösztönző megközelítések és az erre támaszkodó szegénységi megközelítések perspektívája túl szűknek, hiányosnak tekinthető (UNDP 2017, Bajmócy–Gébert 2014, Anand–Sen 2000). Ennek háttérben számos folyamat húzódik meg, amelyek közül a szegénység témakörével kapcsolatban két meglátást emelnék ki.

Egyrészt a szegénység mérésére, definiálására alkalmazott mutatók körében érzékelhető, hogy globálisan és nemzeti szinten is egyre inkább előtérbe kerülnek azok a mérőszámok és meghatározások, amelyek a szegénységre multidimenzionális, komplex jelenségként tekintenek, és a szegénység anyagi szempontjain túl magukban foglalják a nélkülözés más fontos aspektusait is, mint például az oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést. Másrészt a szegénység enyhítése és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat megítélése is nagymértékben árnyalódott az elmúlt évtizedekben. Számos kutatás támasztotta alá, hogy a növekedés nem biztosítja automatikusan a szegénység és az egyenlőtlenség csökkenését, a szegények a növekedés pozitívumaiból kimaradhatnak (Todaro–Smith 2015, Khumalo 2013, Unwin 2004, Szelényi 2001). A középosztály és az extrém szegénységben élők közötti elszakadás pedig a globális fejlesztési törekvések egyik legnagyobb kudarcának tekinthető (Roser–Ortiz-Ospina 2019, UN 2019a).

A képességszemlélet az 1980-as és a korai 1990-es években csupán az egyik versenyző megközelítésként volt jelen a fejlődés és egyenlőtlenségek nemzetközi tárgyalási terében. Az elmúlt évtizedekben azonban kiemelt figyelmet ért el az emberi jóllétről és fejlődésről gondolkodók körében, és mostanra a főáramú közgazdasági keretek vezető alternatívájává vált (Clark 2012b, Crocker 2008, Robeyns 2006). Sen 1998-ban munkásságáért Közgazdasági Nobel-éremmel ismerték ki. A

képességszemlélet képezi a globális helyzetet rendszeres időközönként bemutató, az emberi fejlődésről szóló ENSZ–Jelentés (UNDP2019a, UNDP 2017) inspirációját és alapját, és az emberi fejlődés elméletének alapját is.

A továbbiakban képességszemlélet alatt azt a közgazdasági szemléletet értem, amely elsősorban Amartya Sen és Martha Nussbaum nevéhez köthető. Az emberi fejlődés elmélete kifejezést használom, amikor arra az elméletre utalok, amely a képességszemlélet elméleti megalapozására támaszkodva és annak fogalmait használva törekszik arra, hogy bővítse az emberi fejlődés folyamatának megismerését, elősegítését, az elméleti és gyakorlati törekvések eszközeinek fejlesztését, az emberek lehetőségeinek globális és lokális bővítését. Az emberi fejlődés kifejezést önmagában használom, amikor a fejlődés folyamatára utalok. Az emberi fejlődés elméletét ezek alapján egy bővebb koncepciónak tekintem, mint a képességszemléletet, ugyanakkor az emberi fejlődés elmélete és a képességszemlélet nem választható el egymástól, hiszen azok elméleti és paradigmatis alapjai megegyeznek.

Az emberi fejlődés elméletében a fejlődés az emberek szabadságának, választási lehetőségeinek bővülését jelenti (UNDP 2017). Ekkor a cél maga az emberi fejlődés. Azonnali, önértékkel bíró nyereség van abban, ha az emberek lehetőségei bővülnek, és méltó életet élnek (Anand–Sen 2000). Így e szemléletben nem azért csökkentjük a szegénységet, hogy a növekedést elősegítsük, hanem önmagában az emberek jobb életéért. A disszertációban azért köteleződök el a képességszemlélet mellett, mert az illeszkedik a globális szegénység megszüntetését célzó nemzetközi törekvések szemléletébe. Az anyagi bővülésre önmagában nem tekint célként, ugyanakkor nem zárja ki annak esetleges fontosságát a szegénység témakörében. Rendszerezett elméleti keretet biztosít a szegénység megközelítésére, ugyanakkor nyitott és rugalmas, amely lehetővé teszi a szegénység komplexitásának kezelését, más kapcsolódó témakörök és elméletek bevonását. Vizsgálatommal magam is visszacsatolok a kiinduló elméletre.

4. A kutatás módszertana

Kutatási kérdésem empirikus vizsgálatára kvalitatív, feltáró kutatást végeztem. A kutatás teljes köre interpretatív, konstruktivista szemléletben folyt. E szerint a fókuszban a kutatásban résztvevők interpretációi álltak, amelyek a kutatás során is alakultak. Az interjúk során felépülő tudás konstrukció eredménye, amelyben a résztvevők tapasztalatainak megélése és megosztása mellett a kutató hatása is elismert. 2017. január

31. és június 30. között 40 félig strukturált mélyinterjút folytattam le helyi szegénységnyíró csoportok képviselőivel, beleértve civil szervezeteket (alapítványokat, egyesületeket), informális civil szerveződéseket, önkormányzati, állami szerveket, egyházközségeket, segítő tevékenységet is végző vállalkozásokat (vagy vállalkozási tevékenységet is végző szervezeteket). Az interjúzás során a konstruktivista szemléletnek megfelelően aktív interjúzást választottam (Holstein–Gubrium 1995). Eszerint a kutatásban résztvevők interpretációja az interjúzás gyakorlatán keresztül is alakul, a válaszadó és a kérdező partnerekként alkotják meg a jelentést, a tudás teremtésében úgynevezett utazó interjú során közösen vesznek részt (Brinkmann–Kvale 2015). Az interjú fonala öt fő témakörből épült fel. Az első témakörben az adott csoport/szervezet alakulásáról, az egyén és a csoport kapcsolódásáról kérdeztem, majd a második témakörben a szervezet tevékenységét jártuk körül a szervezet céljára, küldetésére, alkalmazott módszereire fókuszálva. A harmadik témakör során a szervezet működése mögötti tényezők feltárása volt a cél, melynek során a szervezet számára fontos értékekre, a módszertanra és az azt befolyásoló tényezőkre helyeztem a hangsúlyt. A negyedik témakörben a szervezet és az adott interjúrésztvevő értékeinek kapcsolata, a szervezeten belüli értékközösség és értékkülönbségek, majd az ötödik témakörben a szervezet/segítők és az érintettek kapcsolata kerültek középpontba, beleértve a segítők és érintettek értékeinek hasonlóságát és különbözőségét, az érintettek álláspontjának becslés módjait, az érintettek elérését, a felek (segítő és érintett) közötti értékkülönbségek kezelését. Az interjúk rögzítését minden résztvevő engedélyezte. A hanganyagokból szó szerinti leiratokat készítettem.

Az elemzés során Brinkmann és Kvale (2015) elemzési technikái közül az „ad hoc” elemzési módszert alkalmaztam, amely a végső saját elemzési módomat tekintve a diskurzuselemzéshez (Potter 1997) és a Charmaz-féle grounded theory (Charmaz 2006) elemzéshez áll a legközelebb. Az ad-hoc elemzési mód kifejezése arra utal, hogy egy konkrét eljárás helyett a kutatási témakörhöz illeszkedő saját elemzési módot alakítottam ki. Az elemzés során intrakódolást alkalmaztam, azaz többféle elemzési irányt is végigjártam – elsősorban elemzésem ellenőrzése céljából. Az elemzés az adatok strukturálásával, rendezésével indult, majd az explicit és mögöttes jelentéstartalmak (Kvale 1996) keresésével folytatódott, két irányban. Az első irányban az interjúkat egyenként elemeztem, egy-egy összefoglaló dokumentumban. A második irányban az interjúkat 17, egymást nem kizáró kategória szerint rendeztem. A kiinduló kategóriák az interjúfonál kérdéseiből eredeztethetők, amelyhez néhány plusz kategória még

kiemelkedett az interjúkból. Azaz az interjúfonál témaköreinek megfelelően, létező kódokkal kezdtem az elemzést, amelyet az empirikus adatok tovább finomítottak. Végül a jelentések összefoglaló interpretálására és a diszkusszió megalapozására került sor, amelyben az elméleti vizsgálat segíti a mélyebb jelentések feltárását.

Az eredményeket előbb három leíró, majd három elemző alfejezetben mutatom be disszertációmban (2. táblázat). A táblázat az információk és eredmények bemutatásának témaköreit, struktúráját mutatják. A leíró alfejezetekben az interjúkban elhangzottakat összegezem anélkül, hogy bármilyen elméleti koncepciót felhasználnék az elemzés vagy magyarázat során. Az emberi fejlődés elmélete és a képességszemlélet tárgyalása során felmerülő témakörök az empirikus kutatás interjúfonalában hétköznapi megfogalmazásban visszaköszönnek ugyan, de azokat a leíró fejezetben egyelőre nem kapcsolom össze az elméletben megismertekkel. Ebben a fejezetben csak az interjúk tartalmának leíró bemutatására szorítkozom.

A leíró alfejezetek összefoglalásain túl az interjúk nagyon sok további tartalommal szolgáltak. Ezek bemutatásához és az előző fejezetben megismert információk mélyebb értelmezéséhez további olvasásra, elméleti kutatásra volt szükségem. Disszertációmban három fő részben elemzem azokat a témaköröket, amelyek feldolgozása további olvasást igényelt. Az elméleti bővítés lehetővé teszi az interjúk tartalmának értelmezését, az empirikus tapasztalatok és az elméleti meglátások közös vizsgálata pedig segíti a kiinduló elméletre való visszacsatolást, és felépíti a következtetéseket. Elsőként a képessé tétel megjelenő céljáról, a szegénység pszichológiai aspektusairól valamint az oktatás jelentőségéről írok.

2. táblázat Az eredmények részletes bemutatása

Leíró alfejezetek	Kapcsolódó elemző alfejezetek
A segítő tevékenységek módjai	<p>Elemzés a képessé tételről</p> <ul style="list-style-type: none"> - A szegénység pszichológiai szemszögei - Oktatással a szegénység visszaszorításáért
Kapcsolódás az érintettekhez	<p>Interakció az érintettek és a segítők között</p> <ul style="list-style-type: none"> - Autonómia az érintettek körében - Hatalmi viszonyok a lehetőségek bővülése során
Az interjúk résztvevőinek szemlélete a szereplők értékeinek, céljainak találkozásáról	<p>Elemzés a szabad választásról</p> <ul style="list-style-type: none"> - A paternalizmusról - Alternatíva a lehetőségek bővüléséért

Forrás: saját szerkesztés

Ezt követően az érintettek részvételét elemzem az autonómia és a hatalom témaköreinek érintésével. Végül az érintetti lehetőségek kialakulásának módjaira fókuszálok tárgyalva a paternalizmus és az ösztönzés útjaiban rejlő megoldási víziókat, lehetőségeket.

5. Az értekezés eredményei

1. tézis: A gyakorlati szegénység-enyhítő tevékenységet végző csoportok szegénység-enyhítéssel kapcsolatos elvei és szemléletei a gyakorlati tevékenységek során gyakran átalakulnak, vagy háttérbe szorulnak, amikor a legmélyebb szegénységgel, szükséggel találkoznak. (Az 1. kutatási alkérdéshez kapcsolódik.)

A városban sok szereplő, jelentős energia befektetéssel törekszik a szegénység enyhítésére, megszüntetésére, az emberek segítésére. A programok módja is sokféle. A legtöbb segítői tevékenység az adományozás valamely formája köré csoportosul, illetve stabil, hálózatszerű együttműködések is elsősorban az adományozás tekintetében alakultak ki. Az adományozás olyan programok részét is képezi, ahol a hangsúly más módszeren van. A segítő tevékenységek között számottevően vannak jelen a tanulásban való felzárkóztatást célzó oktatási tevékenységek is, elsősorban a gyermekeket érintő egyéni korrepetálások vagy tanodák formájában. Kisebb mértékben, de a tevékenységek

között jelen vannak azok a kezdeményezések is, amelyek az érintettek és a segítők közötti beszélgetésre, tanácsadásra alapoznak. A közösségi programokra, alkotói programokra, közösségszervezésre, részvételi akciókutatásra is épülnek gyakorlati programok. Néhány aktív szereplő képviseli ezeket. Míg a gyakorlati tevékenységek szintén egy-egy esetben kiegészülnek politikai érdekérvényesítéssel, társadalmi tudatosság növeléssel, elméleti kutatómunkával.

Az emberi fejlődés alapján a gyakorlati szegénység-enyhítés fontos szempontjai az érintettek képessé tételére való törekvés, és ezen belül az érintettek részvétele, valamint az érintettek szabad választása. Az interjúrésztvevők egy része ismeri ezeket az elveket a szakirodalomból is, mások saját tapasztalatuk, saját véleményük, „a józanész” alapján gondolkoznak a szegénység-enyhítésről. Bárhogyan is, az interjúrésztvevők nagy része is képviseli mindezt. Fontos számukra, hogy az érintettek hosszú távon boldoguljanak, önállóan tudják tervezni és élni az életüket, választani a lehetőségek közül. A gyakorlatban azonban e szemléletek szerinti cselekvés összetett és nehéz. Az elvek és szemléletek a gyakorlati tevékenységek során gyakran átalakulnak, vagy háttérbe szorúlnak, amikor a legmélyebb szegénységgel, szükséggel találkoznak. Ezt az interjúk alapvetően két síkon támasztják alá. Ha az összes vizsgált tevékenységet figyelembe vesszük, elmondható, hogy a gyakorlatban ténylegesen csak néhány kezdeményezésben fellelhető az érintettek hosszú távú boldogulására, a képessé tételre való aktív törekvés. A képessé tételi tevékenységek előtérbe helyezését gátolja, hogy sokszor akut segítségre van szüksége az érintetteknek, a legalapvetőbb szükségleteik pótlására (élelemre, tűzifára stb.). A hosszú távú célok és a képessé tételi elvek így háttérbe szorulhatnak, és a gyakorlati segítség – érthető módon – a szükség enyhítésére, az adományozásban testesül meg. Mivel sok ilyen program van, ezek között jött létre aktívabb együttműködés, hálózat a városban.

A helyi segítői társadalom számára az érintettek részvétele és céljainak, értékeinek – különböző mértékű, de számottevő – figyelembe vétele természetes bármely típusú tevékenység esetén. Az adományozás esetén is, hiszen akkor is fontos felmérni a szükség jellegét, mértékét. A segítők általában vagy teljes mértékben elfogadják a másik fél normáit és céljait, vagy úgy vélik, hogy az együttműködésben mindkét fél normáinak fontos szerepe van, az érintettek igényeinek és az iránymutatásnak is. Az interakció gyakorisága természetesen fokozódik, amikor az érintettek értékrendjének változása is cél, de ekkor, a közvetlenebb, baráti jellegű együttműködésekkel is előfordul, hogy elsősorban a meghallgatáson van a lényeg, a változás inkább távlati célként jelenik meg

ekkor, a segítők általános értékeiben. Az interjúrésztvevők elmondásai alapján vannak azonban olyan szituációk, esetek, amikor az általánosan képviselt elvek nem érvényesülnek, felülíródnak. Az érintettek körében vannak olyan felmerülő szokások, normák, amelyek kapcsán megfogalmazódott, hogy ezeket nehéz, vagy nem lehet elfogadni. Ilyen a családon belüli erőszak, bűncselekmények, droghasználat, stb., amely hozzájárul a paternalista szemlélet felmerüléséhez. Összességében elmondható, hogy az elméletben fontosnak tartott elvek követését az élet, a gyakorlat átalakíthatja, felülírhatja.

2. tézis: A szegénység-enyhítő tevékenységekből számos érintett kimarad. A helyi segítő közösségben nincs elég erőforrás arra, hogy az összes érintettel foglalkozzon, vagy nincs meg a segítők kapacitása, hogy a legmélyebb helyzetekben komplex kezelést nyújtsanak. (Az 1. kutatási alkérdéshez kapcsolódik.)

A segítők és érintettek több módon is megtalálhatják egymást a városban és környékén. A segítői társadalom bár számos érintettel együttműködik, nem találkozik, vagy nem tud együttműködni minden (perspektívától függően) szükségben élővel. Nagyon sok érintetthez nem jut el a segítség, vagy nem kapja meg a számára megfelelő segítséget. Ennek számos oka lehet. Könnyebb a szegénység-enyhítés általános elveinek, saját elveinknek megfelelni, és együttműködést kialakítani azokkal, akik nem a legeslegmélyebb helyzetben vannak. Nincs mindenkivel együttműködési szándék a segítők részéről, mert a segítők és érintettek értékei, normái és viselkedéssjegyei közötti távolság a segítői megítélés szerint néhány esetben oly nagy, hogy valószínűleg már nem, vagy csak nagyon nagy küzdelem árán lehetne áthidalni. Egyes esetekben az együttműködési szándék hiányzik az érintettek részéről, akik visszaszorulnak a saját környezetükbe, bizalmatlanok az emberekkel szemben, nehezen fogadják el a segítséget, vagy egyáltalán nem igénylik azt. Így nagyon sok probléma nem kerül felszínre, a legelszigeteltebben élők felkeresése pedig nagy kihívás és ellentmondásokkal terhelt. A legeslegnehezebb helyzetben lévők a hivatalos információkat, felhívásokat nem vagy korlátozottan érik el; közintézményekben, új környezetben, társaságban nem mozognak magabiztosan, mobilitásuk nem magától értetődő. Előfordul, hogy a szükséges segítői mód (pl. lakhatási megoldások) teljes egészében hiányzik, vagy a korlátozott kapacitás miatt abból nem részesül mindenki. Olykor a kölcsönös szándék ellenére sem működik mindig az együttműködés a segítők és az érintettek között. A mélyszegénység kezelése során számtalan probléma megoldásával szembesülhetnek a segítők, amelyek megoldására nem áll rendelkezésre a szükséges erőforrás, vagy a probléma kezeléséhez

szükséges kompetencia. Például terápiás eszközökre, megfelelő lakhatásra vagy egyénre szabott oktatásra lenne szükség.

3. tézis: A képességszemlélet tartalommal való feltöltése – az interjúk során megismert gyakorlati tapasztalatokkal és a szegénységhez kapcsolódó más elméleti koncepciók meglátásaival – gazdagítja a képességszemléletet, az emberi fejlődés elméletét és a szegénység-enyhítéssel kapcsolatos tudást. (A 2. kutatási alkérdéshez kapcsolódik.)

A képességszemlélet egy gazdag koncepció, amely a szegénység témakörét koherensen foglalja össze. Mégis gyakran éri az a kritika, amely szerint túl általános, bizonytalanságokat hordoz magában, nehezen megfogható. Ezzel a nemzetközi törekvések, elsősorban az emberi fejlődésről szóló ENSZ–Jelentések is egyetértenek, amelyek kiemelik az elméletek gyakorlati specifikációjának, tesztelésének, pontosításának fontosságát. Kutatásomban ezt az empirikus felméréssel kívántam megtenni, valamint annak elemzése során további elméleti témakörök behozásával. A kutatásom megmutatta, hogy a képességszemlélet megértését, továbbfejlesztését nagymértékben segíti, ha annak általános fogalmait tartalommal töltjük fel a szegénység-enyhítéshez kapcsolódó gyakorlati tapasztalatokból, vagy más elméleti koncepciókból. Mindez pedig gazdagítja a szegénység-enyhítéssel kapcsolatos tudást.

Például a szakirodalom egyetért abban, hogy a szegénység-enyhítés egyik alapja az érintettek képessé tételének folyamata, ám a képességszemléletből önmagában nem tudjuk meg, hogy ezt hogyan kellene megvalósítani, milyen feltételei vagy akadályai vannak. A gyakorlati tapasztalatok, és más, a szegénység-enyhítéssel kapcsolatos elméleti meglátásokat hozzájárulnak, hogy mindezt mélyebben megértsük. A gyakorlat során a nélkülözés jelenléte felülírhatja a képessé tétel célját a segítők körében, hiszen a legfontosabb, legégetőbb szükségletek biztosítására kell fordítani az erőforrásokat. (Pl. ha elsősorban ételre, tűzifára van szükség, akkor a segítő ebben próbál enyhülést nyújtani, és nem a szülőknek finanszírozza az oktatását, vagy különböző tanfolyamokon való részvételét, amely talán a hosszabb távú boldogulásukat célozná.)

A képessé tételt a pszichológiai aspektus is befolyásolja. Az elmúlt évek kutatásai alapján a szegénységben élő érintettek érzelmi és kognitív állapota sok tekintetben meghatározó tényező a terhelt helyzet fennmaradásában: az anyagi gondokon való rágódás korlátozza szabad kognitív erőforrásokat, a depresszió és szomorúság jelenléte, fogyasztási preferenciák negatív befolyásolása, túlélési stratégiák kialakulása, a gyermekszegénység káros hatásai stb. mind nehezítik a szegénységből való kilábalást. A

gyakorlati kezdeményezésekben a mentális nehézségek enyhítésére való törekvés nagyon-nagyon kevés esetben jelenik meg. A probléma súlya kevéssé tudatosul, a kezelés pedig kiemelt szakértelmet kíván meg.

Az oktatás szintén olyan szempont, amelynek figyelembe vétele elengedhetetlen a képessé tétel és a lehetőségek bővülésének vizsgálatában. Az oktatáshoz való hozzáférés biztosítása az egyik legfontosabb tényező a szegénység megszüntetésében, és az érintettek képessé válásában. A szegénység azonban maga is megnehezíti a megfelelő minőségű oktatáshoz való hozzájutást. Az oktatás fontosságára építő gyakorlati kezdeményezések meghatározók a helyi segítői társadalom tevékenységei során is, de azok nem tudják pótolni a társadalmi-gazdasági hátrányból fakadó lemaradást.

Az egyéni autonómia a képessé tétel fogalmát mélyíti. Ha az egyén olyan függőségi helyzetbe kerül, amely során sérül az egyén autentikus léte, kompetenciája saját életének tervezése során, a képessé válása nem lesz teljes. Az interjúk során az egyéni autonómia őrzését és tiszteletben tartását nagyon kevesen fogalmazták meg. Megfoghatatlanságából fakadóan a szakirodalomban is ritkábban jelenik meg. Az autonómia fogalmának fokozottabb használatára és a jelenség hangsúlyozására, elismerésére lenne szükség az elméleti és gyakorlati szegénység-enyhítő megközelítésekben is.

A hatalom koncepciója is bővíti a szegénységről való gondolkodást, a szegénység-enyhítési megoldások fejlesztését. A szegénységből való előrelépés, a képessé tétel fontos eleme, hogy az érintettek felismerjék, hatalmukban áll értéket teremteni, képesek másokkal együttműködni és belülről fakadó erővel, önértékeléssel és hittel bírnak. Azaz hatalmukban áll létezni, jelen lenni a társadalomban, az igényeiket megfogalmazni, kinyilatkoztatni és változásokat elérni. A pozitív hatalmi dinamizmus mellett azonban a visszahúzó, kontrolláló hatalom is kulcsfontosságú a szegénység tekintetében. A gyakorlati interakciók során (is) gyakran fellépő és a társadalom működésében általánosan is tapasztalható olykor destruktív, kontrolláló jellegű hatalmi dinamizmusok gyengítik, nehezítik a boldogulásra való képessé válást és a lehetőségek bővülését, a lehetőségek megszilárdulását. Mindez az érintettek és a segítők kiszolgáltatottságát is erősíti.

A szegénységben élő érintettek tekintetében az elméleti és gyakorlati meglátások alapján is léteznek azok az esetek, amelyekben nem lehetséges, hogy az érintettek szabadon válasszanak, vagy ez az út nem tűnik helyesnek. Ebben a helyzetben felmerül a paternalizmus alkalmazása, amely több szempontból problematikus. A probléma

komplexitásából fakadóan az érintettek teljesen és végérvényesen magukra maradhatnak az egymásra tornyosuló problémákkal, frusztrációkkal számos olyan helyzetet és magára maradt embert eredményezve, amelyben jelenleg a társadalom képtelen segítséget nyújtani. A paternalizmus sérti az autonómiát, a döntések feletti kontrollt, valamint az emberek közötti partnerséget és egyenlőséget, amelyek mind a szegénység-enyhítés alapkövei. Ez a kettősség, amely a szegénység-enyhítés alapjainak biztosítása és paternalizmus felmerülése között meghúzódik, az interjúkban és a szakirodalomban is megjelenik. Annak elkerülése, hogy az érintettek ártsanak maguknak, azaz a segítségnyújtás célja, és ugyanakkor a szabad választás fenntartásának egyidejű szándéka a szegénység témakörétől elvonatkoztatva is megjelenik a szakirodalomban. Az ösztönzés és a felemelés ötletei opciót kínálnak arra, hogy az érintettek jobb döntéseit rövid vagy hosszú távon elősegítsük, anélkül, hogy szabadságukat korlátoznánk. A felemelés ötlete edukációs jellegével a tudatos szint célzásával és az autonómia megtartása mellett kívánja a szereplőket befolyásolni, tartósan jobb helyzetbe hozni, kognitív folyamataikat fejleszteni. Ebből fakadóan a szegénység-enyhítés témaköre kapcsán is szolgálhat tanulsággal, hiszen a szegénység-enyhítés alappontjait jobban figyelembe veszi. Azaz a kutatás alapján elmondható, hogy megéri a képességszemlélet keretében gondolkozni, ugyanakkor nagyban gazdagítja a képességszemléletet és a szegénység-enyhítéssel kapcsolatos tudást, ha a szemléletet feltöltjük a gyakorlati tapasztalatokban összegyűlt tudással, valamint más elméleti koncepciók meglátásaival.

4. tézis: Amartya Sen és Martha Nussbaum megközelítéseinek összeillesztését a gyakorlati tapasztalatok, és az elméleti koncepciók is indokolják. A gyakorlatban a képességszemlélet seni megközelítésének megvalósulása támogatásra szorul, amelyet a nussbaumi megközelítés biztosíthat. (A 2. kutatási alkérdéshez kapcsolódik.)

A képességszemlélet és az emberi fejlődés elmélet, a szegénység szakirodalmának, valamint a gyakorlati tevékenységet végzők tapasztalatainak összevetése alapján a szegénységgel való küzdelem során Amartya Sen és Martha Nussbaum megközelítése is alátámasztott. Az eredmények alapján fennáll a lehetősége annak, hogy azok ne versenyző elméletként és alkalmazandó gyakorlatként, hanem egymást kiegészítve funkcionáljanak. Az emberi fejlődés elméletében és a képességszemlélet tárgyalásakor Amartya Sen és Martha Nussbaum megközelítését a képességek/lehetőségek rögzítésének kérdése alapján, annak két végpontjaként szokás értelmezni. Ez a kettősség és kizárólagosság elterelheti a figyelmet arról, hogy az egyes álláspontok kialakulását és

relevanciáját milyen érvek támasztják alá, azok mögött milyen szándék és motiváció húzódik meg. Az elméleti áttekintés alapján kirajzolódik, hogy ugyan a képességszemlélet két képviselője sokszor másképpen fogalmaz meg hasonló jelenségeket, Sen és Nussbaum álláspontja egy irányba mutat, elméleti szempontból sok tekintetben összeilleszthető. A megközelítések ellentétként, végpontként való értelmezése nem indokolt. A tevékenységek/létállapotok helyett mindketten a képességek/lehetőségek fontosságára, azok megteremtésének lehetőségére fókuszálnak. Azaz az a fontos számukra, amelyet az egyén vagy adott közösség számára milyen választható opciók, lehetőségek állnak rendelkezésre. Senkire sem kényszerítenek rá konkrét választásokat.

Fontos számukra, hogy az egyének irányítani és tervezni tudják az életüket, kialakítsák önmaguk számára a jó élet összetevőit, saját sorsukat aktívan befolyásolhassák, és ezeket megtanulják, képessé váljanak minderre. Mindketten kiemelik a deliberáció szerepét, az érintettek részvételének elengedhetetlenségét az őket érintő folyamatokban. Igaz, amikor erről vélekednek, máshová helyezik a hangsúlyt. Sen a képességek/lehetőségek meghatározását teljes mértékben az érintettekre bízza, és nem épít fel egy univerzálisan érvényes, meghatározott listát, míg Nussbaum ezt megteszi. Ugyanakkor Sen is elfogadja, hogy bizonyos képességek/lehetőségek kiemelten fontosak lehetnek, és találhatunk érveket arra, hogy azok biztosítására törekedjünk (például lakhatás, jótápláltság, egészség, agency vagy maga az emberi fejlődés). Nussbaum megadja a rögzített képességek/lehetőségek listáját, de továbbra sem kötelező jelleggel megvalósítandó lehetőségeknek tekinti azokat. A lista elemei az érintettekkel és más filozófusokkal folytatott deliberáció eredményei, amelyet az évek során többször is felülvizsgált. Ezen felül a tételeket általánosan fogalmazta meg, így azok mindenképpen helyi specifikációt igényelnek, amikor azok biztosítására törekednénk (akárki is törekedjen erre). Összességében a két megközelítés látszólag és a kapcsolódó irodalomban alapvetően mást üzen, azonban mélyebb átgondolást követően, az elméleti áttekintés alapján azok nem zárják ki egymást.

A képessé tételi programok megvalósítása nagyon nehéz a gyakorlatban, hiszen olyan alapvető anyagi és nem anyagi szükségletek, lehetőségek hiányoznak, amelyek pótlása, biztosításának segítése az akut hiányból fakadóan elsődleges vagy elsődlegessé válik sok kezdeményezés során. A képességek/lehetőségek közötti szabad választás, döntés, az érintettek értékeinek maximális figyelembe vétele éppen a legnehezebb helyzetben élők esetében szorulhat háttérbe. A számukra rendelkezése álló

képességek/lehetőségek halmaza nagyon kevés elemet tartalmaz, sokszor megegyezik a tevékenységek/létállapotok halmazával, amely sürgős bővítést igényel. Ám ekkor előfordulhat, hogy csak a tünetek enyhítéséről beszélhetünk (azaz a segítség megszűnésekor a korábbi állapot visszaáll). Nem csak a számukra rendelkezésre álló halmaz elemeinek mennyisége, de tartalma is gondot okozhat a segítők számára. A mentális és kognitív nehézségek vagy az általánosan nem elfogadott viselkedési formák a paternalizmus felmerülését eredményezhetik, amely azonban szintén a szegénység-enyhítés alapkövét sérti. A szabadság korlátozása miatt nem jelenthet hosszú távú, képessé tételi/válási megoldást. Másrészt hosszú távon a segítő társadalom erőforrás és kompetencia hiányában nem tud – vagy csak nagyon-nagyon lassan tud – ezeken a helyzeteken változtatni. A változtatás szükségessége, szándéka azonban éppen ilyenkor a legfontosabb. Nagyon sok olyan szituációval állunk szemben, amelyet a jelenben nem tudunk érdemben kezelni, így az érintettek ebben az állapotban végképp magukra maradhatnak. A képessé tételi elvek követése gördülékenyebb, amikor az érintettek már alapjában is relatíve kedvezőbb helyzetben vannak. Sokszor a helyzet súlyosságából vagy az elszigeteltségből fakadóan egyáltalán az együttműködés sem jön létre. Ezek alapján kizárólag a seni szemlélet követése nem tud megvalósulni minden esetben.

Nem szeretném azt sugallni, hogy a szegénység olyan helyzet, amelyben szinte bármilyen módú segítség elfogadható és érthető, és a képessé tétel szemlélete háttérbe szorítható, csak azért, mert annak követése nehéz. Azt viszont igen, hogy a szegénység önmagában egy csorbult-deprivált helyzet, amelyben a méltó emberi lét valamely fontos része sérül. Ez lehet az egyéni autonómia, a belső önértékelés és hit, a képesség az egymással való együttműködésre, a produktív hatalom, ezek kombinációjának vagy mindegyikének sérülése. Változó, hogy ezek miben és hogyan nyilvánulnak meg az érintettek életében. Sen megközelítésében a képessé tétel úgy valósítható meg, ha az egyén dönt a számára értékes lehetőségekről. Azonban a szegénységben – és a mélyszegénységben pedig különösen – ez számos okból nem lehetséges, és ezek az okok nem csak a segítők paternalista szemléletében keresendők. Például a családon belüli viszonyokból fakadó döntési pozíció vagy annak hiánya; az önérték érzetének hiánya; az információhoz való hozzájutás hiánya; a mobilitás hiánya, a lehetőségeket megsegítő eszköz jellegű dolgok hiánya ugyanúgy: pénz, étel, ház, tüzelő, ruházat. Ha a segítő vagy az adott kezdeményezés törekszik is (és minden esetben törekednie kell) az érintettek autonómiájának, szabad döntésének, hatalmának erősítésére és fenntartására, számos tényező dolgozik ellene. Ha a segítő biztosítja is a szabad döntést, tudatában kell lennie,

hogy ezen a ponton (a mély helyzetben) egyelőre nincs olyan, hogy egy döntés szabad, mert az számos strukturális tényező és azok lokális megnyilvánulásai befolyásolják, lefojtják.

Az elméleti vizsgálódás és az empirikus eredmények is arra utalnak, hogy a nussbaumi és seni szemlélet közötti választás helyett azok összeillesztése, együttes adaptációja vihet közelebb a szélsőséges helyzetek érdemi alakításához. Ez azt jelentené, hogy az állam és a teljes társadalom célul tűzné ki, hogy minden egyes polgára, a legeslegehezebb helyzetben lévők számára is biztosítva legyenek az emberhez méltó élethez szükséges univerzális képességek/lehetőségek. A két megközelítés az elméleti meglátások alapján összeegyeztethető, amelyet az empirikus és az újabb elméleti kutatás megerősít. A vita két végpontja a gyakorlatot tekintve valójában mintha két különböző problémáról szólna, persze nem teljesen. A két szemlélet részben a társadalmi gyakorlat különböző szintjeire vonatkozna, részben pedig összefüggne, találkozna egymással. A nussbaumi – vagy egy ahhoz hasonló – szemlélet alapján szükség lehet egy központi lista összeállítására (makroszinten) a képességekről/lehetőségekről. Ezek gyakorlatba ültetéséhez természetesen elengedhetetlen lenne a helyi szintű tevékenység, amelynek során már a seni és nussbaumi szemlélettel is összhangban (mikro szinten) a képességek/lehetőségek specifikációjára, helyi értelmezésére, a lehetőségekből történő szabad választásra kerülhet sor az érintettek céljainak, igényeinek megfelelően. A nussbaumi szemlélet nem egyenlő a szükséges eszközök biztosításával, hiszen a lista olyan tételeket is tartalmaz, mint élet, testi egészség, testi integritás, képzelet és gondolatok, érzelmek biztosítása. Sokkal inkább azt jelenti, hogy olyan közeget biztosítunk, amelyben könnyebb meghozni a magunk és mások jóllétéhez hozzájáruló, szabad és autonóm döntéseket, és olyan életet élnünk, amelyet okkal értékesnek tartunk.

Ha az emberi léthez szükséges központi képességek/lehetőségek biztosítására valódi szándék mutatkozna, a helyi segítők gyakorlati tevékenysége során nagyobb tér nyílna a képessé tétel, a részvételiség elveinek, a képességek/lehetőségek szabad választásának figyelembevételére. A „tűzoltáshoz” (az alapvető feltételek biztosításához) szükséges kapacitás- és erőforrásigény terhe nem a helyi segítő egyéneknél és csoportoknál összpontosulna elsősorban – legyen szó a mentális problémákkal való alapszintű törődésről, az oktatáshoz való hozzáférésről vagy családon belül a partnerek egyenlőségének természetességéről. Az érintettek ebben az esetben kevésbé függnének a segítőtől, a segítők kiszolgáltatottsága is csökkenne, a felek már az együttműködés

létrejöttéről is nagyobb mozgástérrel dönthetnének, ami partneri, horizontálisabb viszonyrendszerben valósulhatna meg, ott, ahol arra valóban igény van.

A megfelelő közeg és strukturális háttér biztosításának módja újabb kutatási célokat indukál. Például felveti az ösztönzés, felemelés ötleteinek kifejtését és a képességszemlélet megközelítésének összehangolásának kérdését is a jövőben. Felveti, hogy milyen lista alapján törekszünk a nussbaumi szemlélet követésére, milyen folyamat során alakítjuk ki a méltó emberi élethez szükséges strukturális közeg alapelehetőségeinek halmazát. Számos opciónk van az iránymutatások, képesség/lehetőség listák közötti – akár ideiglenes – választásra. Az első számú pozitív lépés azonban annak a szándéknak a felvállalása és kimondása lenne, hogy a társadalmunkban minden egyes ember számára biztosítani kívánjuk a méltó emberi léthez szükséges feltételeket. Mindez alapul szolgálhat arra, hogy legitim társadalmi vita kezdődjön a képességek/lehetőségek halmazáról, azok alakításának és megvalósításának módjairól. A szándék hiánya megnehezíti a körülményeket, ami bizonyosan visszahat minden egyes szereplő magatartására, a segítő tevékenységekre és azok fogadására is. A szegénység problémájának elodázása, láthatatlanná tétele, kriminalizálása az érintettek elszigetelődéséhez és az előítéletek fokozódásához vezethetnek; az érintettek kiszolgáltatottabbakká válhatnak, a segítői tevékenységekben a hosszú távú partneri együttműködések helyett szükségszerűen a sürgető problémák elhárításai kerülhetnek előtérbe.

A helyi segítő társadalom jelentős erőforrásokat és energiákat mozgat meg egy meglehetősen empátikus, toleráns és elfogadó közegben. Ahhoz azonban, hogy ez az attitűd és a konkrét gyakorlati tevékenységek hosszú távon is eredményesek legyenek, elengedhetetlen egy, az előrelépéseknek teret adó társadalmi-strukturális környezet is, amelyben elhatározás mutatkozik a mélyszegénység felszámolására, az egyének bevonására az őket érintő társadalmi ügyekbe, a szociális tevékenységek elismerésére, értékelésére, az oktatás, kiegyensúlyozott információáramlás (például az ösztönzés és felemelés) közegének megteremtésére. A változások érdekében a szegénységnyhítési folyamatok összes szereplője közötti párbeszéd fokozására és a szegénységhez kapcsolódó kérdések a jelenleginél sokkal több fronton történő, nyílt megvitatására lenne szükség, amelyhez kutatásommal is igyekeztem hozzájárulni.

6. A tézisfűzetben felhasznált irodalom

- Alkire, S. (2002): *Valuing Freedoms. Sen's Capability Approach and Poverty Reduction*. Oxford University Press, New York.
- Anand, S. – Sen, A. (2000): Human Development and Economic Sustainability. *World development*, 28, 12, 2029-2049. o.
- Bajmócy Z. – Gébert J. (2014): Arguments for Deliberative Participation in local Economic Development. *Acta Oeconomica*, 64, 3, 313–334. o.
- Brinkmann, S. – Kvale, S. (2015): *InterViews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. SAGE Publications, Washington, DC.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Clark, D. A. (2012b): Adaptation: Implications for Development in Theory and Practice. Megjelent: Clark, D. A. (szerk.): *Adaptation, Poverty and Development. The Dynamics of Subjective Well-Being*. University of Manchester, Palgrave Macmillan, Houndmills, 61–90. o.
- Crocker, D. A. (2008): *Ethics of Global Development. Agency, Capability, and Deliberative Democracy*. Cambridge University Press, New York.
- Darvas Á. (2015): Gyerekszegénység. *Vigilia*, 80, 11, 813–821. o.
- Ferge Zs. (2008): Miért szokatlanul nagyok a magyarországi egyenlőtlenségek? *Esély*, 2. évf. 3–14. o.
- Holstein, J. A. – Gubrium, J. F. (1995): *The Active Interview*. Qualitative Research Methods, SAGE Publications.
- Khumalo, P. (2013): The Dynamics of Poverty and Poverty Alleviation in South Africa. *Gender & Behaviour*, 11, 2, 5643-5652. o.
- Kvale, S. (1996): *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. SAGE Publications, Thousand Oaks, Kalifornia.
- Nussbaum, M. (1993): Non-relative Virtues. An Aristotelian Approach. Megjelent: Nussbaum, M. – Sen, A. (szerk.): *The Quality of Life*. Oxford University Press, New York, 242–270. o.
- Potter, J. (1997): Discourse Analysis as a Way of Analysing Naturally Occurring Talk. Megjelent: Silverman, D. (szerk.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*, 2, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi. 200-222. o.
- Robeyns, I. (2006): The Capability Approach in Practice. *Journal of Political Philosophy*, 14, 3, 351–376. o.

- Roser, M. – Ortiz-Ospina, E. (2019): Global Extreme Poverty. Our World In Data, Global Change Data Lab. <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>
- Sántha K. (2011): *Abdukció a kvalitatív kutatásban. Bizonytalanság vagy stabilitás?* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Sen, A. K. (2003/1999): *A fejlődés mint szabadság.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. Angolul: *Development as Freedom.* Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Szelényi I. (2001): Poverty, Ethnicity and Gender in Transitional Societies – Introduction. *Review of Sociology*, 7, 2, 5-10. o.
- Todaro, M. P. – Smith, S. C. (2015): *Economic Development.* Addison-Wesley, Boston.
- UN (2019a): Ending Poverty. United Nations. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/poverty/>
- UNDP (2019a): Human Development Report, 2019. Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today: Inequalities in Human Development in the 21st century. United Nations Development Programme, New York. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>
- UNDP (2017): Human Development Report, 2016. Human Development for Everyone. United Nations Development Programme, New York.
- UNDP (2010): Human Development Report, 2010. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. United Nations Development Programme, New York.
- Unwin, T. (2004): Beyond Budgetary Support: Pro-poor Development Agendas for Africa. *Third World Quarterly*, 25, 8, 1501-1523. o.
- Váradi M. (2015): Szegénység, projektek, közpolitikák. *Tér és Társadalom*, 29, 1, 69–96. o.

7. Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk

Folyóiratcikkek

- Bajmócy, Z. – Gébert, J. – Málóvics, Gy. – Méreiné Berki, B. – Juhász, J. (2020): Urban Development from a Well-being Perspective: A Capability Approach-based Evaluation of the Hungarian Practice. *European Spatial Research and Policy*, 27, 1, 221-241. o.
- Juhász J. (2019): Megismerés, élmény és alkotás a művészetalapú kutatásokban. *Kövász*, 23, 1-4, 3-28. o.

- Juhász J. (2018): A méltó emberi élet lehetősége. *Közgazdasági Szemle*, 65, 12, 1299-1319. o.
- Málovics Gy. – Juhász J. – Mihók B. – Szentistványi I. – Nagy M. (2018): Részvételi akciókutatással a képessé tételért és átalakulásért. *Kovács*, 22, 3-29. o.
- Málovics, Gy. – Juhász, J. – Méreiné Berki, B. – Mihók, B. – Szentistványi, I. – Pataki, Gy. – Tóth, J. – Nagy, M. (2018): Confronting Espoused Theories with Theories-in-use: Challenges of Participatory Action Research with Marginalized Communities in Contributing to Social Change and Theory Building. *Action Research*, 1-22. o.
- Tóth J., Méreiné Berki B., Málovics Gy., Juhász J., Boros L. (2017): „Ha csak úgy kiköltöztetjük az embereket, egymás nélkül elvesznek.” Erőforrások, korlátok és ezek térbelisége a roma szegregátumokban lakók számára: egy hazai város példája. *Tér és társadalom*, 31, 3, 62-84. o.
- Málovics Gy. – Mihók B. – Szentistványi I. – Juhász J. – Méreiné Berki B. – Tóth J. – Nagy M. (2017): A szélsőséges egyenlődsdi és önjelölt ajtónállók lehetséges hatása az egyetemközösség együttműködésre – egy hazai részvételi akciókutatás (RAK) tapasztalatai. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, XIV. évfolyam 1. szám, 67-76. o.
- Juhász J. – Gébert J. – Bajmócy Z. – Málovics Gy. (2015): Szegénység, képességek, lehetőségek: Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 62, 5, 544-564. o.

Könyvfejezetek

- Bajmócy Z. – Gébert J. – Málovics Gy. – Juhász J. – Méreiné Berki B. – Pataki Gy. – Elekes Z. – Páli-Dombi J. (2017): Városfejlesztési folyamatok elemzése a képességszemlélet alapján. Megjelent: Bajmócy Zoltán, Gébert Judit, Málovics György (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*, JATEPress, Szeged, 189-205. o.
- Málovics Gy. – Juhász J. – Méreiné Berki B. – Tóth J. (2017): Kinek a részvétele? Mélyszegény társadalmi csoportok valós részvételi lehetősége a helyi fejlesztési döntésekben. Megjelent: Bajmócy Zoltán, Gébert Judit, Málovics György (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*, JATEPress, Szeged, 161-188. o.

- Méreiné Berki B. – Málovics Gy. – Juhász J. (2017): A hazai antiszegregációs tervek értékelése Amartya Sen képességszemlélete alapján. Megjelent: Bajmócy Zoltán, Gébert Judit, Málovics György (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*, JATEPress, Szeged, 137-160. o.
- Bajmócy Z. – Gébert J. – Málovics Gy. – Juhász J. – Méreiné Berki Boglárka – Elekes Zoltán – Páli-Dombi Judit (2017): Részvétel vagy kizárás? A hazai városfejlesztés értékelése a folyamatok aspektusából. Megjelent: Bajmócy Zoltán, Gébert Judit, Málovics György (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*, JATEPress, Szeged, 97-136. o.
- Gébert J. – Bajmócy Z. – Juhász J. – Méreiné Berki B. – Málovics Gy. (2017): Mit is fejlesztünk tulajdonképpen? – Helyi fejlesztési folyamatok a lehetőségek aspektusából. Megjelent: Bajmócy Zoltán, Gébert Judit, Málovics György (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*, JATEPress, Szeged, 69-96. o.
- Málovics Gy. – Juhász J. – Mihók B. – Szentistványi I. – Nagy Mihály (2016): Részvételi akciókutatás (RAK) – egy alternatív társadalom-kutatási megközelítés a működőképes tudásért és társadalmi változásokért. Megjelent: Sütő Erika, Szirmai Éva, Újvári Edit (szerk.): *Sodrásban: képzések, kutatások (1975-2015)*, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet, Szeged, 185-197. o.

Konferencia közlemények

- Juhász, J. – Málovics, Gy. – Bajmócy, Z. – Gébert, J. (2018): Contrasting theoretical and case-related thinking in poverty alleviation: a framework based on the capability approach. 8th International RAIS Conference on Social Sciences, March 26-27, Georgetown University Hotel & Conference Center, Washington.
- Juhász J. (2017): A civil társadalom és az egyetemi hallgatók együttműködése – Service Learning a Szegedi Tudományegyetemen. Felsőoktatás, életen át tartó tanulás és az ENSZ fenntartható fejlesztési célok megvalósítása: 13. Nemzeti és nemzetközi lifelong learning konferencia, Mellearn Konferenciakötet, Budapest.
- Juhász J. (2017): Kvalitatív módszertan alkalmazása és annak hozadéka a gazdaságfejlesztésben – és annak kutatásában. Várakozások és gazdasági interakciók konferenciakötet, november 24-25, Szeged.

Konferencia előadások

- Málovics, György – Juhász, Judit – Matolay, Réka – Toarniczky, Andrea – Bajmócy, Zoltán – Gáspár, Judit (2020): Service Learning for Sustainability in HEIs in Hungary. 2nd International Conference on Sustainable Development Goals: Higher Education and Science Take Action, 5-6- March, Global University Network for Innovation, Barcelona.
- Juhász, Judit – Bajmócy, Zoltán – Málovics György (2019): Social Inclusion through University Community Engagement: The Social Impacts of a Service Learning Course. 7th Central European Conference in Regional Science, 09-11 October, Sopron, Hungary.
- Juhász Judit - Málovics György - Bajmócy Zoltán (2018): Hozzájárulás a helyi civil társadalom erősödéséhez a közösségi önkéntesség kultúrájának megalapozásán keresztül. Magyar Regionális Tudományi Társaság XVI. Vándorgyűlése, október 18.-19., Kecskemét.
- Juhász Judit (2017): Célok, értékek közelítése a képességszemlélet bázisán: Kvalitatív kutatás a szegény társadalmi csoportok lehetőségeinek bővítéséről. MRTT XV. Köz- és Vándorgyűlés október 19-20, Mosonmagyaróvár.
- Juhász, Judit (2017): Qualitative Methodology for Social Change. Poster Presentation, 12th Conference of the European Society for Ecological Economics Summer School 2017, 18-20 June, Budapest.
- Málovics, György – Juhász, Judit – Mihók, Barbara – Szentistványi, István – Méreiné Berki, Boglárka – Bajmócy, Zoltán – Gébert, Judit – Tóth, Janka (2016): Ethical Dilemmas and the Responsibilities of Researchers in Participatory Action Research (PAR): the Case of Extreme Egalitarianism. 7th Living Knowledge Conference, 22-24 June, Dublin, Ireland.
- Juhász Judit (2016): Kvalitatív módszertan alkalmazása és annak hozadécai a gazdaságfejlesztésben – és annak kutatásában. Várakozások és gazdasági interakciók, november 24-25, Szeged.
- Juhász, Judit – Gébert, Judit – Bajmócy, Zoltán – Málovics, György (2015): Pro-poor Local Development in the Light of the Capability Approach: The Case of a Housing Project in Hungary. Regional Studies Association (RSA), may 24-27, Piacenza, Italy.

- Juhász, Judit – Málovics, György – Gébert, Judit – Bajmócy, Zoltán (2015): A Framework for Poverty Reduction on the basis of the Capability Approach: The Case of a Housing Project in Hungary. European Association for Evolutionary Political Economy (EAEPE), september 17-19, Genova, Italy.
- Juhász, Judit (2016): The Dynamics of Social Transformation Regarding Local Poverty Alleviation. 4th Central European Phd Workshop on Regional Economics and Business Studies 14,15 April, Szeged, Hungary.
- Juhász Judit – Málovics György (2015): Részvételi akciókutatással a transzformatív társadalmi változásokért – egy szegedi RAK folyamat tapasztalatai. MRTT XIII. Köz- és Vándorgyűlés, november 19-20, Eger.
- Juhász Judit (2015): Szegénységkezelési szempontok helyi érvényesülése a képességszemlélet tükrében: A hátrányos helyzetűek részére tervezett szegedi lakópark esete. „Fiatal Regionalisták IX. Konferenciája, június 19-20, Győr.